

**ADATOK ÉS KÉRDÉSEK MOSON VÁRMEGYE KORA ÚJKORI
NEMESI TÁRSADALMÁNAK JELLEGZETESSÉGEIRŐL**
**DATA AND QUESTIONS CONCERNING THE CHARACTERISTICS OF THE
EARLY MODERN AGE ARISTOCRATIC SOCIETY OF MOSON COUNTY***

DOMINKOVITS Péter

H-9400 Sopron, Lackner Kristóf utca 26.

E-mail: peterdominkovits@gmail.com

Abstract

I would like to pay my respects to the person, work and memory of the museum director and archaeologist András Figler with a short essay on the aristocratic society of the historical Moson County.

It can be said without exaggeration that Moson County was a special jurisdiction among the Transdanubian counties of the Hungarian Kingdom integrated into the Habsburg Monarchy, both in terms of its estate structure and ethnic composition. This work, on the one hand, describes and provides data on the Moson County officer corps in the first half of the eighteenth century based on previous studies, primarily the research of the late Óvár archivist Ferenc Mihály. Another source is formed by national databases, which outline the characteristics of the county's aristocratic society in two time periods: in the middle of the sixteenth century (in 1549) and the feudal settlement during the reign of Maria Theresa.

Then, based on the archives of the eighteenth century Jesuit highschool in Sopron, it highlights the significance of this school in the education of the elites of Moson County during the eighteenth century. Finally, based mainly on the archives of the Zichy family kept in Section P of the National Archives of the Hungarian National Archives, this study presents archontological data on the county's seventeenth century officer corps.

KEYWORDS: WESTERN HUNGARY, MOSON COUNTY, OFFICER CORPS, EDUCATION

KULCSSZAVAK: NYUGAT-MAGYARORSZÁG, MOSON VÁRMEGYE, TISZTIKAR, ISKOLÁZTATÁS

* DOMINKOVITS Péter (2026): Adatok és kérdések Moson vármegye kora újkori nemesi társadalmának jellegzetességeiről / Data and questions concerning the characteristics of the Early Modern Age aristocratic society of Moson County. In: ILON, G. (szerk./ed.), *, „Elég volt a fecsegésből!”* In memoriam Figler András (1956–2010). Savaria University Press, Szombathely, 171–178.

Figler András 1986 és 1990 között a kajárpécsi régészeti, néprajzi, antropológiai tábor mindennapi tevékenységét, szerteágazó életét kimagasló szinten szervezte. E sorok írója abban az időben a győri múzeum könyvtárosaaként, csak a második turnussal költözött ki a faluba, terepi munkára. A táborba látogató, szakmai szempontból országosan elismert megyei és Győr városi szakemberek, így például a közgazdász, regionális gazdaság- és település-szerkezet-kutató Rechnitzer János (1952–2023) professzor úr mellett megtiszteltetés volt, hogy pályakezdőként én is történeti előadást tarthattam a tábor lakói számára. Itt és most mégsem erről az időről és ezen projekthez kapcsolódva szeretnék András emléke előtt ezzel a kis dolgozattal tisztelni, hanem a múzeumigazgatói tevékenysége előtt is fejet hajtva, a történeti Moson vármegye kora újkori históriájából elevenítenék fel néhány mozaikot.

* * *

Az 1723. évi XXXI. törvénycikk alapján a Magyar Királyság közigazgatási rendszerében Moson vármegye az ország négy kerületéből a Dunántúli kerületbe tartozott Sopron, Vas, Zala, Komárom, valamint Somogy, Győr, Fejér, Veszprém, Tolna és Baranya vármegyékkel egyetemben (Sebők 2025, 45).

E kis dolgozatban a vonatkozó szakirodalom eddigi eredményeinek ismertetése után, elsősorban két időmetszetben: Maksay Ferenc (1916–1984) egyedülálló feldolgozása nyomán a 16. század derekáról (1549), illetve (Felhő Ibolya (1921–1998), valamint Fónagy Zoltán munkái és adattárai nyomán a Mária Terézia-kori úrbérrendezés időszakából szeretnék egy-egy képet felvázolni. Ezt kiegészítve, primer forráskutatások publikálásával kívánok egy sűrűn adatolt, további kutatásokra ösztönző vázlatot adni a rendi korszak Moson vármegyéjének nemesi társadalmáról, hivatalviselőiről. Kitekintésként pedig e tradíciókon alapulva egy-két tényt és benyomást osztanék meg a Fazekas István professzor úr vezetésével jelenleg is folyó 18. századi középfokú iskolázás-történeti kutatások alapján a tárgyidőszak Moson megyei iskoláztatásának jellegzetességeiről (Boda et al. 2025).

Előljáróban engedtessek meg egy általános észrevételt! A kora újkori Moson vármegye a Balatontól északra fekvő középszintű törvényhatóságok, a magyar vármegyék sorában teljességgel speciális birtokszerkezettel és nemesi társadalommal rendelkezett.

Majd két évtizeddel a mohácsi csatavesztést követő 1549. évi kamarai porta-összeírás szerint a vármegyét egy nagybirtokos uralta. A többi nemes birtokos közül nyolcan már Mohácsot megelőzően is a vármegye birtokos társadalmába tartoztak (Maksay 1996, 487–493). A vármegye településszerkezete

két jellegzetességgel rendelkezett: 1. A törvényhatóságban a szomszédos vármegyékkel (Győr, Pozsony, Sopron) szemben, a rendi korszak végéig nem volt szabad királyi város. 2. A vármegyét a természetföldrajzi viszonyok következtében a ritka településhálózat jellemezte. Ennek jellegzetességét a német nyelvű hivatali írásbeliséggel rendelkező mezővárosok láncolata jelentette. Közülük egyértelműen kiemelkedik Magyaróvár mezőváros (Kenyeres et al. 2012). A törvényhatóság legnagyobb birtokosa az óvári uradalom mindenkor ura volt, amelyhez 1549-ben a vármegye 730 adózó portájából 16 településen 399 porta tartozott. A megye további nagybirtokosai közül laki Bakith Péter királyi kapitány a szomszédos Győr, illetve a távolabbi Vas vármegyékben is birtokokkal rendelkezett. Hasonlóképpen az országos elithez tartozott Báthory András tárnokmester is, aki két szomszédos törvényhatóságban, Pozsony és Győr vármegyékben is birtokolt. A csekély számú jómódú középbirtokos egyike volt az a Rausar Sebestyén, aki ekkor (1549-ben) a vármegye alispáni hivatalát töltötte be. A jelenlegi kutatottság szerint a 16. század derekán a Rausar és a Litteratus családok lehet még a megye jó módú (*bene possessionatus*) nemesei közé sorolni. Maksay Ferenc eredményeit még egy személlyel egészíteném ki. Az említett Rausar Sebestyén Gálos [ma: Gols, Ausztria] és Gáta [ma: Gattendorf, Ausztria] településeken rendelkezett birtokkal, a Litteratus család Külsőkimlén. Azt is érdemes kiemelni, hogy Maksay kutatásai szerint az 1549. évi porta-összeírás majorságot e két nemesi családnál regisztrált. Az eddigi eredmények mellett a további primer forrásfeltárás szükségességét hangsúlyozza az a tény, hogy sávoli (*de Svol*) Jósza Farkas, 1553 utolsó napján (december 31-én) I. Ferdinánd királytól a teljes oroszvári kastélyt (*castellum*) és magát Oroszvár mezővárosát is megkapta. Továbbá Tétfény [ma: Tadtén, Ausztria] falut, valamint Gáloson és Csúnyban [ma: Čunovo, Szlovákia] is részjóságokat birtokolt. E Moson megyei javak mellett ugyanakkor adományt nyert két Sopron megyei birtokra is. Ezek Lepespergh és Borbolya.¹ Ugyanakkor máig ismeretlen okból a birtokba történő beiktatásra csak közel negyed századdal később, 1579-ben került sor.² A Moson megyei nemesség kora újkori históriájának további kutatását érzékelteti az a tény is, hogy II. Miksa király 1568-ban csiglei (*de Chigle*) Josa Benedek számára címet adományozott, mert az apja I. Ferdinándot hűen szolgálta a tihanyi (*Tyhon*) várban, Székesfehérvár

¹ MNL OL P 707. Fasc. 22. No. 4. Lepesperg beazonosítása még nem történt meg. Borbolya, Walbersdorf, ma Nagymarton [ma: Mattersburg, Ausztria] városrésze.

² MNL OL P 707 Fasc. 22. No. 5.

ostroma idején.³ A leghíresebb 16. századi birtokadomány valószínűsíthetően az volt, amikor 1592. szeptember 28-án II. Rudolf Verancsics Faustus (1551–1617)⁴ magyar titkára számára a magyaróvári váruradalomhoz tartozó Rajka (*Raika*) mezővárosban egy pusztát kúriát adományozott, amit korábban Joannis Spraiser birtokolt. A folyamatos birtokmozgást illusztrálja, hogy a következő generáció, Spraiser/*Sprayzer* János Márton nevű fia 150 forintért már tovább adta ezt a birtokot Georgius Szombathelyinek. Utóbbi 1610-ben Moson megye alispánjaként identifikálta magát. Úgy vélem, a fenti példák is kiválóan illusztrálják, hogy a térséggel kapcsolatos hiteles helyek (elsősorban a győri székeskáptalan és a pozsonyi társaskáptalan) szisztematikus feltárása még nagyon sok további ismerettel gazdagítja a megye nemesi társadalmával, birtokszerkezetével kapcsolatos ismereteinket. Hasonló mondható el a családi levéltárak szisztematikus feltárásával kapcsolatosan is. E forrásbázis tekintetében jelenleg talán leginkább ismertek a rábadoroszlói Rummy család és a Rausar család összeházasodása révén a 17. század második felében (konkrétan az 1660-as évtizedben) a Gáta és Gálos településeket érintő birtokmozgások (Mosonyi 1996).⁵ Mindezek ellenére a vármegye birtokszerkezetét egyértelműen a világi nagybirtok dominálta (Kenyeres et al. 2012). Bél Mátyás (1686–1749) a vármegyét leíró történeti-földrajzi munkája szerint a nemesi társadalom legcsekélyebb befolyással és vagyonnal rendelkező tagjai, az egytelkes nemesek e vármegyében nagyon csekély számban voltak jelen: hét településen 23 család. E forrás szerint mindössze három egyházi intézmény, a heiligenkreutzi ciszter (Prickler 1996), valamint a lébenyi Szent Benedek-rendi apátságok, továbbá a győri székeskáptalan a megyei adózó porták mindössze 15,8 %-át birtokolták (Bedy 1936, *passim*). Bél Mátyás fent említett történeti-földrajzi leírása szerint Moson a legkevesebb nemesi jogállású személlyel rendelkező törvényhatóság volt a Dunántúlon. A vármegye 1754. évi nemességvizsgálata nyomán mindössze 38 a legalább egy jobbággyal rendelkezők, és 12 fő a csupán armálissal bíró nemesek száma. Az egykori mosonmagyaróvári tudós levéltáros, Mihály Ferenc (1916–1984) kutatásai alapján jelenleg az alábbi ismeretekkel rendelkezünk a 18. századi Moson vármegye tisztikaráról. A

Zichy család köznemesi ága mellett csupán Batzko Mihályról, Nunkovits Andrásról, továbbá a Tummer család tagjairól állítható, hogy ők e megyében született nemesek voltak. Nem csoda, hogy a 18. század során e családokból többen is betöltötték az alispáni hivatalt. Így szintén a fenti óvári levéltáros kutatásai nyomán tudjuk: Naszvady István az 1701–1711 közötti évtizedben, Batzko Mihály pedig 1711–1723 során, míg elefánti Jaklin Zsigmond az 1732–1742 közötti esztendőben viselte ezt a hivatalt. A vármegye működésének az egyik legfontosabb tisztségviselője annak jegyzője volt (*notarius comitatus*), aki ekkor már nem csupán az írásbeliség legfőbb letéteményese, hanem a jogismeret is volt (Föglein 1936). A törvényhatóság 1723. december 20-án megalkotott szabályrendeletében (*statutum*) meghatározta és szabályozta a vármegye jegyzőjének munkáját (Föglein 1936, 163. és 69. lábjegyzet). Nem csoda, hogy a szomszédos Sopron vármegye esetében, miképpen a távolabbi Vaséban is, a 17–18. század során nagyon gyakran a törvényhatóság országgyűlési követének e két vezető megyei hivatalviselőt (az alispánt és a jegyzőt) választották meg a törvényhatóság rendjei. A kutatottság jelen szakaszában Moson vármegye kora újkori diétái követéről csak a 17. század második feléből a következő ismeretekkel rendelkezünk: az egyik követ olyan személy volt, aki a törvényhatóság alispáni hivatalát is betöltötte (1662: Kerekes Menyhért, 1687: Szapáry Péter), míg a másik követ a törvényhatóság jegyzője volt (1681, 1687: T[*e*]rsztyánszky András. Ez a gyakorlat megegyezett a szomszédos Győr vármegyéjével (Dominkovits 2013, 112). Moson vármegye 1662–1848 közötti diétái követeinek jegyzéke már elkészült, így a publikált adatokat itt nem megismételve csupán azt a tendenciát jelezzük, hogy a 18. század eleji diétákon (1708, 1712) az egyik követ a tárgyi időszak alispánja volt (1708: Naszvady István, 1712: Baczkó Mihály), míg az 1729., 1741., 1751., 1764–1765. évi diétákon pedig állandósult az alispán és a jegyző párosa (Hegedűs 2007, 35–45).

E kis kitérőt követően a megye 18. századi tisztikarával folytatom. Az adószedői hivatalra megválasztott személyek sorában a vizsgált évszázadban a már eddig említett családok közül ott találjuk 1700 és 1707 között Tummer Mátyást, 1707 és 1709 során Zichy Ferencet, majd 1709 és 1733 között Zsidanics Istvánt. Ez utóbbi személy esetében kötelességünk egy újabb kitérőt is tenni. Személyében nem csak egy a vármegyéjét szolgáló egykori hivatalviselőt tisztelhetünk, de ő az, aki végakarataiban helyi gimnázium létesítése céljából a piarista rendre hagyományozta a házát. Ebben 1739. november 5-én kezdődött el a tanítás. Az egykorú vármegye legtöbb feladatot jelentő hivatalai sorába tartozott a szolgabíróság. Minthogy a korabeli törvényhatóság a tárgyi időszakban két szolgabírói járásra oszlott (az óvárra és a nezsiderire), e hivatal viselői között is a

³ MNL OL P 707. 22 et B No. 7., Bécs, 1568. február 12.

⁴ A polihisztorként is tisztelt Verancsics Faustus (1551–1617) életéről és munkásságáról Zemplén Jolán (1961) kötete mellett napjainkra már számos szakirodalom áll a kutatás rendelkezésére.

⁵ MNL OL P 650. a Tallián család levéltára, 3. csomó, Rábakovácsi, 1666. március 13., Keszthely, 1666. október 10., Gáta, 1669. február. 17.

vizsgált időszakban a Naszvady, a Batzko, a Zichy, valamint a Vizkelety és a Nunkovits családok tagjaival találkozhatunk. Például: Naszvady István 1701–1704, Batzko Mihály 1704–1710, Naszvady Mihály 1710–1712, Zichy Ferenc 1710–1712, Vizkelety József 1712–1716, Naszvady András 1712–1739, továbbá Sándor László⁶ 1713–1742, míg Nunkovits András 1742–1749 között (Bél 1985, *passim*). Amennyiben kissé távolabb, a század második felére, az 1780 körüli esztendőkre tekintünk, úgy a jogtörténész, jogtudós Hajdu Lajos (1926–1992) kutatásai nyomán ismerjük, hogy Moson azon vármegyék sorába tartozott, ahol a megyei apparátusban nem volt hadbiztos (Hajdu 1982, 34. és 22. lábjegyzet). Az is ismert, hogy a felvilágosult abszolutizmus számára fontos kérdés volt az egészségügy, a közbiztonság fenntartása és ellenőrzése. Moson megyében a fenti időszakban (1780 körül) a törvényhatóság szolgálatában bába sem állt, holott ezt a státust betöltendőnek minősítette a Magyar Királyi Helytartótanács. A törvényhatóság közbiztonságára pedig hét hajdú és egy fizetett börtönőr vigyázott (Hajdu 1982, 35, 39).

Joggal merülhet fel a kérdés: a fenti alapítást megelőzően hol iskoláztak a tanulni vágyó Moson vármegyeiek? Egy virtuális térképre pillantva a sűrű középfokú iskolahálózattal rendelkező térségben Pozsony, Győr, Sopron gimnáziumai szinte automatikusan adódtak. A kutatás és a forrásfeltárás jelen szakaszában Fazekas István professzor úrnak (ELTE BTK) és az általa vezetett szakmai csapatnak köszönhetően a legrészletesebb információkkal a soproni jezsuita gimnáziumot látogató mosoni fiatalokról rendelkezünk. A névanyagban több olyan diákot találhatunk, akit tanulmányainak egy-egy esztendejében Moson megyei diákként, valamelyik mezőváros (*oppidum*), pl. Magyaróvár, Köpcsény [ma: Kittsee, Ausztria], Nyulas [ma: Jois, Ausztria] lakosaként regisztráltak. Ugyanakkor a magyaróvári Nogal János volt azon kevesek egyike, aki 1707 és 1712 között nem csak egy esztendőt járt ide, hanem a patvaristától a poetai osztályig majdnem itt fejezte be a gimnáziumot. Az utolsó rétori osztályt – forrásunk szerint – már nem Sopronban végezte.⁷ Természetesen az óvári piarista gimnázium létrejöttével radikálisan csökkent a soproni gimnáziumot látogató mosoni diákok száma, de teljességgel nem tűntek el.

Jelen feldolgozottság alapján a következő időmetszetünk több mint két évszázaddal későbből származik. Ez a Mária Terézia királynő 1767. évi úrbérrendezésének időszaka. A 18. századi vármegyé-

ben, amelyet délről a Hanság, nyugatról a Fertő, északról pedig a Duna és a Szigetköz határolt, az úrbérrendezés 1768. november 2-án kezdődött el és 1769. január 13-ig tartott. A 18. században a megye területének nagy része még terméketlen terület volt. A települések nagy része a Duna és a Lajta mellett, valamint a Fertő és a Hanság peremén helyezkedett el. A vizek áradása gyakran és sok kárt okozott. A lakosság túlnyomó része német anyanyelvű volt, a magyar és horvát nyelvű lakosság mellettük kisebbségben élt. A megye speciális települési rendszerének köszönhetően az úrbéres lakosság több, mint 32%-a mezővárosokban lakott, és a környező vármegyék lakosságához viszonyítva nagy telekáttaggal rendelkezett. Csupán egy mezővárosban volt alacsony a telekáttag. Ez az mezőváros Nyulas [ma: Jois, Ausztria] volt. Az is a törvényhatóság társadalomszerkezetének egyik sajátosságát jelentette, hogy viszonylag alacsony volt a zsellérek száma. A megye társadalmának speciális mivoltát az is jellemezte, hogy az úrbéres lakosság kategóriába sorolásai eltértek az általánosan megszokottaktól.

Az 1770-es évtized első éveiben 42 település kapott urbáriumot. Arak, Sásöny [ma: Winden am See, Ausztria] és Csúny [ma: Čunovo, Szlovákia] rendezésére csak 1775-ben, míg Lajtafalú [ma: Potzneusiedel, Ausztria] és Oroszvár [ma: Rusovce, Szlovákia] rendezésére 1776-ban került sor. Az 1773. évi hivatalos helységnévtár, a *Lexicon locorum* szerint a vármegyében 50 helység volt. Jelenlegi ismereteink szerint Magyaróvár mezővárosról nem készült urbárium. A köfajtók lakta Köhalom [ma: Steinbruch, Ausztria] település esetében is úgy ismert, hogy úrbéri tabellákat ott nem vettek fel, urbárium sem készült. Az eddigi kutatások általánosan megállapították, hogy az oszmán hadjáratoktól nem érintett törvényhatóságban a jobbágy-ság az átlagnál nagyobb földterülettel rendelkezett, a paraszti gazdaságokra és áruterelésre pozitívan hatott Ausztria és a Habsburg Monarchia központjának, Bécsnek a közelsége. A megye összlakossága az úrbérrendezés idején 44.886 fő lehetett. Az úrbéres lakosság döntő része, 85,64 %-a világi nagybirtokon élt. Egyházi birtokon ennek a lakosságnak mindössze 9,57 %-a egyszált. A törvényhatóság úrbérrendezéskori két legnagyobb birtokosa Habsburg-Lotharingiai Mária Krisztina főhercegnő és herceg Esterházy Miklós volt. Míg az első hét, a második három mezővárost birtokolt.

Több nemzedéket követően a Mária Terézia-kori úrbérrendezés az a következő metszet, amiből az eddigi feltártság mellett a vármegye birtokszerkezetéről képet tudunk alkotni (Felhő 1970; Fónagy 2013, *passim*). A jelen ismeretek szerint a kora újkori megye legnagyobb uradalma Mária Krisztina főhercegnőé volt, amit 1766-tól anyja, Mária Terézia adománya révén birtokolt. E birtokot 1771-ben bérbe adta a Magyar Kamarának, de egy évtized elteltével, 1781-ben férjével, Albert szász-tescheni

⁶ Ő minden bizonnyal a szlavniczai Sándor család tagja volt.

⁷ A fent említett soproni jezsuita adatbázis 00140-es azonosító száma alatt.

herceggel azt visszavették. Mellette és herceg Esterházy után a vármegye legjelentősebb birtokosai gróf Ernst Harrach és gróf Zichy Ferenc voltak az oroszvári domíniumaikkal. E katolikus felekezeti világi birtokok mellett a legjelentősebb egyházi birtok a szentkereszti [ma: Heiligenkreuz, Ausztria] ciszter apátság uradalma volt, amely birtoklása a középkortól folyamatosan rendelkezett. Az apátság négy településen rendelkezett birtokokkal: Barátfalu [ma: Mönchhof, Ausztria], Páthfalva (ma: Podersdorf am See, Ausztria), Kőbánya (ma: Steinbruch, Ausztria), Sásony (ma: Winden am See, Ausztria). A törvényhatóság területén még egy katolikus egyházi birtokost találhatunk, a győri székeskáptalant, ami Védényben volt birtokos. A legutóbbi megyei összesítés a fentieken kívül csupán a tétényi [ma: Taden, Ausztria] plébániát tüntette fel. A törvényhatóság birtokstruktúrája a nagybirtok javára aszimmetrikus volt. 1000 hold feletti, illetve 500-1000 holdas nagysággal két-két nagybirtok rendelkezett, míg 100 és 500 hold közötti birtokállománya négy birtokosnak volt. 100 hold alatti úrbéres birtokállományt ugyancsak két birtokos esetében tartottak nyilván. Míg 100 és 500 hold közötti birtokállománya négy birtokosnak volt. 100 hold alatti úrbéres birtokállományt két birtokos esetében tartottak nyilván. Ez a futó áttekintés is érzékelteti, hogy az úrbérrendezéskori vármegye nemesi társadalmából hiányzott az úgynevezett *bene possessionatus*, azaz jómódú középbirtokos réteg. Azok, akik más, e nagytájon fekvő törvényhatóságokban (pl. Győr, Sopron és Vas) az adott vármegyét és annak rendjeit a diétákon leginkább képviselhették (Hegedüs 2007).⁸

Amennyiben a fenti képet az újabb kutatások nyomán, mind a települések, mind a birtokosok oldaláról tovább kívánjuk árnyalni, úgy az tűnik fel, hogy a vármegye területén csupán néhány településen találkozhatunk nem főrangú birtokosokkal. Így Csúnyon a szlavniczai Sándor, Oroszvár mezővárosban Bernárd József, özvegy Csibayné, valamint elefánti Jaklin József birtokoltak (Fónagy 2013, 390–391). Ez utóbbi települések azok, ahol nem csak arisztokrata családok vagy a két egyházi birtokos (a győri székeskáptalan, illetve a szentkereszti, azaz heiligenkreuzi ciszterek) van jelen (Fónagy 2013, 390–391). Így a már említett Oroszvár mezővárosban⁹ a gróf Zichy és a báró Mednyánszky család tagjain kívül Bernárd József 161 hold földje, özvegy Csibayné 165 hold földje, 11 jobbágya által, továbbá elefánti Jaklin József is birtokos volt 10

jobbágya és 154 hold földje révén (Fónagy 2013, 391). Azaz a legújabb kutatások alapján is ez utóbbi három birtokos jelentette az úrbérrendezéskori Moson vármegye világi birtokos nemességét. A törvényhatóság életében betöltött szerepük és jelentőségük feltárása még az elkövetkező kutatások feladata. Az úrbérrendezés idején előállt képet rögzíti a Napóleon korabeli megyei elemzés is (Dominkovits 1997).

A kiváló Mihály Ferenc eredményeinek ismertetését követően engedjessék meg, hogy a kutatottság és a feltártság jelen szintjén a fent említett vármegyei tisztségviselők díjazására is kitérjek. Az adatlás alapját Kolosváry Sándor (1840–1925) és Óvári Kelemen (1840–1922) jogtudósok napjainkig egyedülálló forráskiadványának, a *Corpus statutorum* sorozatának az V. kötete szolgáltatja. Ez egy 20. század eleji gyűjtéssel és annak közreadásával a megyei rendszabások tükrében mutatja be Moson vármegye működését. E forrásbázis alapján a köz- és részgyűlések időrendjének megállapításával nem csak kiegészíthetjük és kontrollálhatjuk a megye működését, hanem az 1745. évből bemutathatjuk a megyei törvényhatóság kinevezett (főispán) és választott tisztségviselőinek (alispán, jegyző, szolgabírák, esküdtek etc.) éves fizetését is. A Magyaróváron 1745. január 10-én megtartott közgyűlésben (*generalis congregatio*) minderről nem csak általánosságban szóltak, hanem szinte egyedülként, e nagytájat átfogó forráskiadvány név szerint is rögzítette a törvényhatóság tisztségviselőit. Íme Moson vármegye 1745. évi tisztikara és a tisztségviselők éves fizetése. A vármegye élén ekkor ifjabb gróf Esterházy Ferenc állott az uralkodó által kinevezett főispánként. Évi fizetése 1000 ft (*florenus*) volt, amit a vármegye még 272 ft-tal megtoldott. Az *ordinarius vice comes*, azaz magyar terminussal első alispán, Joannes Csiba évi 400 ft-ot kapott. A másodalispán (*substitutus vice comes*) Ladislaus Sándor¹⁰ évi fizetése 150 ft-ot tett ki. Josephus Gerdinich jegyző (*ordinarius notarius*) 300 ft-os díjazásban részesült. E forrás szerint a tárgyévben még egy másik *notarius* is tevékenykedett a megyei hivatalban, Joannis Tummer, aki 200 ft-os évi díjazásban részesült. A számvevő (*perceptor*) Adalbertus Kussenics évi 300 ft-os fizetséget kapott. A két járásra osztott vármegyében a Lajtán túli járás szolgabírája Andreas Nunkovics 200, míg a Lajtán inneni járás szolgabírája, Carolus Zichy ugyancsak 200 forintos éves fizetést kapott. E forrás szerint a megye ügyvédje (*fiscalis*) Franciscus Nozdroviczky 50 ft-os fizetést kapott kézhez. A megyének még három biztosa volt, név szerint: Paulus Szokoly, Stephanus Zoard és Franciscus

⁸ A diétai képviselet társadalomtörténeti elemzése a jövő feladata.

⁹ Amennyiben arra vagyunk kíváncsiak, hogy a megelőző, 16. századi időmetszetben ki volt a mezőváros birtokosa, úgy az ezen időre kihalt sávoly Jósza családot kell e birtokba tudnunk.

¹⁰ Valószínűsíthetően nem tévedünk, ha személyét a Pozsony megyében is birtokos, szlavniczai Sándor családhoz kötjük.

Bellesics, akik személyenként 75 ft-os fizetésében részesültek. Konkrét szakterületük megállapítása azonban még az elkövetkező kutatások feladata lesz.

Függelék

Adatok Moson vármegye 17. századi tisztikarához¹¹

1675

Alispán: szentgyörgyi Melchior Kerekes (de Sancto Georgio)¹² Melchior Kerekes (vice comes)¹³

Jegyző: Andreas Terstiansky (notarius sedis)¹⁴ az 1676. december 3. (feria tertia immediate proxima post festum Sancti Andreae Apostoli)

Szolgabírák: Benedictus Kemley (judex nobilium)¹⁵ Benedictus Kemlej (judium Comitatus Mosoniensis), Joannes Czegléd (judex nobilium Comitatus Mosoniensis)¹⁶

Esküdtek (jurati assessores): Andreas Welligrandt, Franciscus Wizkelethy, Laurentius Muler (?)

1689

Alispán: Szapáry Péter vice comes (Comitatus Mosoniensis)¹⁷

1690

Alispán: Leonardus Morove (vice comes Comitatus Mosoniensis)

¹¹ A területi korlátok miatt az esküdteket ebbe a kis adatolásba annak ellenére sem vettük fel, hogy több szolgabírói eljárás alapvetően megköveteli az esküdttel együttes kiszállást. Azt itt is érdemes megjegyezni, hogy a Zichy család oroszvári levéltárát a Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára Kaposváron őrzi.

¹² MNL OL P 707. 21 et A. No. 6., Owar, 1675. március 26. (feria tertia proxima post dominicam Invocavit)

¹³ MNL OL P707. 21. et A. No. 28.

¹⁴ Ennek az adatnak az alapján nem egyértelmű, hogy Terstianszky csak a fenti napon megtartott törvényszék (*sedria*) jegyzője volt, vagy a törvényhatóság választott jegyzője. Ugyanakkor egy 1676. évi közgyűlésről és törvényszékekről együttesen megtartott kiadvány öt egyértelműen a megye jegyzőjének mondja: MNL OL P 707 Fasc. 21 et A. No. 29.

¹⁵ MNL OL P707 21 et A No 6.

¹⁶ MNL OL P 707Fasc. 21 et A No 6.

¹⁷ MNL OL P707 Fasc. 37 et F.

Irodalom

BEDY V. (1936): *A győri székeskáptalan története*. Győregyházmegyei Alap Nyomda, Győr.

BÉL M. (1985): *Az újabbkori Magyarország földrajzi-történelmi ismertetése. Moson vármegye*. Fordította, bevezette: MIHÁLY F. Győr-Sopron Megyei Levéltár – Hazafias Népfront Mosonmagyaróvár Városi Bizottsága – Mosonmagyaróvári Múzeumbarát Egylet, Győr – Mosonmagyaróvár.

BODA A., FAZEKAS I., SZÁDÓCZKI, V. & TERNOVÁČZ B. (2025): *A soproni jezsuita gimnázium adattára (1707–1773)*. Budapest. (Megjelenés alatt)

DOMINKOVITS P. (1997): Latifundiumok és nemesi kisbirtokok Moson megye nemessége a 18/19. század fordulóján. In: ÓDOR I., PÁLMÁNY B. & TAKÁCS P. (Szerk.), *Mágnások, birtokosok, címerlevelek*. Debrecen, 203–218.

DOMINKOVITS P. (2013): Vármegye és országgyűlés a 17. században. A nyugat-dunántúli törvényhatóságok példáján. In: BERTÉNYI I., DOBSZAY T., FORGÓ, A., et al. (Szerk.), *Rendség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 102–122.

FELHŐ I. (1970): *Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. I. Dunántúl*. Magyar Országos Levéltár – Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

FÓNAGY Z. (2013): *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában. Adattár I-II*. MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest.

FÖGLEIN A. (1936): A vármegyei notarius. *Levéltári Közlemények* 14 149–171.

HAJDU L. (1982): *II. József igazgatási reformjai Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

HEGEDÜS Z. (2007): Moson vármegye követei az 1662–1848 közötti rendi országgyűléseken. *Arrabona* 45/2 35–45.

KENYERES I., D. SZAKÁCS A. & MIHÁLY F. (2012): *Magyaróvár Tanácsának Törvénykezési Jegyzőkönyvei 1581–1582. években*. Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr.

MAKSAY F. (1996): *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I- II*. Akadémiai Kiadó, Budapest. (Moson megye: I., 487–493.)

MOSONYI T. (1996): Adatok Rum község és a Rummy család történetéhez. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* 1996/1 41–52.

PRICKLER, H. (1996): Die Zisterzienser als Grundherren im burgenländisch-westungarischen Raum. In: PERSCHY, J. (Hrsg.), *800 Jahre Zisterzienser im pannonischen Raum*.

Ausstellungskatalog Klostermarienbergr. Amt der Burgenländischen Landesregierung, Landesarchiv und Landesbibliothek, Eisenstadt, 63–88.

SEBŐK R. (2025): A dunai és a tiszai kerületek vármegyéinek késő rendi országgyűlési képviselete az ellenzékiesség és a kormánypártiság tükrében 1722–1848 között. In: FARAGÓ A., HALMOS K. & SZÍVÓS E. (Szerk.), *Mikroszkóp és laboratórium. Ünnepi tanulmányok a 60 éves Szijártó István tiszteletére*. PTE BTK TTI, Pécs, 45–69.

TOBLER, F. (1979): Horvát betelepülés Moson megyébe a XVI. században. In: GECSÉNYI L. (Szerk.), *Tanulmányok Mosonmagyaróvár és vidéke történetéből*. Győr-Sopron Megyei Levéltár, Győr, 53–59.

M. ZEMPLÉN J. (1961): *A magyarországi fizika története 1711-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Levéltári források

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest.

P707 = a Zichy család levéltára

Fasc = Fasciculus

No = Numero

